

[Transcript] Naudio Dox / Ljuset på Östersjön del 4: Krigsdagboken

Podden du ska lyssna på finns också på appen Nodjo, poddtjänsten för dig som älskar dokumentärer. Lyssna på hundratals titlar inom True Crime, historia och samhälle, utan reklam och före alla andra i appen Nodjo.

Ja, då var det dags igen. Skola, jobb, rutiner.

Vad ska ni ha på älskaren?

Som ser till att göra det på allra bästa sätt och boosta hela höstterminen med ett billigt mobilabonnemang från Hallån.

Skaffa idag på hallån.se

Var är det som går upp på morgonen?

Kärlek.

Moppe.

Det är en loppis och dans.

Vi på Löbers går upp för ett bättre morgoncafé. Vad går du upp för?

Löbers kafferestaurin.

Moskva i början av 90-talet.

Vid en rulltrappa i stadens tunnelbana står en rysk militär i uniform.

En agent närmar sig mannen.

Han har en ihoprullad sedelbunt med dollar i handen.

Sedlarna och några dokument byter snabbt ägare.

I början på 90-talet har det nästan gått 50 år sedan ångfartyget Hansa sänktes på sin väg till Visby, och då 84 människor miste livet.

Dokumenterna som lämnas över i tunnelbanan i Moskva innehåller nya och hittills opubliserade uppgifter om den ödestigra natten på havet.

Uppgifter som kommer ändra historien ännu en gång.

Du lyssnar på Ljuset på Östersjön, en dokumentärserie om Hansa katastrofen och om det är mysterium om vem som lyster på ångfartyget innan det når havet spotten.

Jag heter Peter Gropman och detta är avsnitt fyra krigsdagboken.

För att förstå den något känsliga utväxlingen i Moskvas tunnelbana måste vi backa bandet igen.

När andra världskriget är slut så kommer Hansa kommissionen med sin slutrapport som blir något av en besvikelse.

Frågorna om vem eller varför någon anfallit Hansa får aldrig några svar, och gåtan om vad som lyster på Hansa är fortfarande olöst.

Sedan svarar intresset för Hansa.

Enstaka artiklar publiceras, men det ska dröja fram till 1964 innan Hansa hamnar på löpsedlarna igen.

Dagens nyheter fredagen den 7 februari 1964.

Det var den ryska U-Båten K 51 som sänkte den svenska Gotlandsbåten Hansa den 24 november 1944 utanför Landsort.

Det beskedet lämnar en tysk sjökrigshistoriker, Dr Jürgen Rover, i en intervju med Dagens Nyheter. Han gjorde en ganska gedigen utredning. Han kunde jobba i sovjetiska arkiv även tyska.

Han kunde avslöja en hel del sänkningar som hade utförts under andra världskriget.

Han var själv en del av krigsmarin under kriget. Han var ganska initierad och hade bra kontakter helt enkelt.

säger Jacob Ringbom som forskat på Hansa katastrofen i flera år.

[Transcript] Naudio Dox / Ljuset på Östersjön del 4: Krigsdagboken

Jürgen Rover pekar ut den ryska kaptenen Drostov.

Det är han som ska ha avlossat torpeden som sänker Hansa 84 människor liv.

Men att det blev K 51 baserade han egentligen bara på att K 51 hade passerat väster om Gotland, det här dygnet.

Som er än så visste han inte utan det, men han tyckte att det var tillräckligt mycket indisier för att det måste vara urbåten K 51.

När Hansa-kommissionen inte lyckas ta reda på vem som torpederade Hansa så kom nyheten med Rovers utpekande som en välsignelse för de anhöriga.

Äntligen visste man vad som hade hänt Hansa, men det fanns bara ett problem.

Problemet med lösningen var ju sen att det var fel.

Nu tror man alltså att Hansas barnemann är identifierad. Det börjar även klara på andra fronter.

Flera försök görs nu för att hitta vraket efter Hansa.

Så under lång tid så var det ju så att de här anhöriga och oljsmänniska på Gotland visste ju inte ens vart Hansa fanns.

Säger Lars Kruthoff, som tillsammans med Jacob Ringbom forskat på Hansa katastrofen.

Man visste bara att hon låg därute någonstans naturligtvis, men vraket var ju det faktiskt inte upptäckt än.

Man hade en rum om ungefär och så vidare.

Det är ju en massa liv, en massa personligheter, en massa händelser och en massa historia som bara klipps tvärtav.

Ingen riktigt vet vad som har hänt och det skapar ju naturligtvis också en flora av mytbilder, diskussioner kring hur gick det här till.

Varför blev Hansa sänkt? Man vill ju göra något svar.

Här är ett under oss vilar Etav Östersjöns tusentals fartygsrak.

Vi befinner oss till Hafs utanför Gotland, Nordväst om Visby.

Dokumentärfilmare Björn Fontander är om bord på Vrakletarfartyget Altair.

I vit horta och guldrut i Kavaj ser han allvarst tyngd ut när han berättar om findet om gjort.

Han borde faktiskt vara mer exalterad. Besättningen om bord på fartyget har lyckats med något som flera expeditioner gått bet på i flera omgångar genom åren.

Året är 1988 och hittills har man inte känt till den exakta förlistningsplatsen av Hansa.

Men tekniken har utvecklats och nu gör man ett nytt försök.

De första tecknen på att det kunde vara Hansa kom efter bara några timmar sökande.

Instrumenten visade på ett vrak som låg i två delar.

Besättningen sänker ned en gula så kallade sjöuglan, en undervattensfarkost utrustad med lampor och kamera.

På bilderna ser man hur Hansa sprängts i två delar.

TV-kameran registrerade fartygsventiler på Vraket, men cirka 7 km bort från den förlistningsplatsen som undersökningskommissionen kommit fram till.

Vraket tillstånd stödde kommissionens teori om torpedering.

Det bortsprängda förscheppet ligger på babords sida där torpeden gått in och styrbordssidans uppfläga plåtar berättar att explosionen hade sitt centrum strax innanför.

Efter 44 år är nu Hansa äntligen funnit.

Jag tror att Hansa har alltid varit något väldigt, väldigt viktig händelse för gottlärningarna och alla på öronen och framför allt anhöriga såklart.

[Transcript] Naudio Dox / Ljuset på Östersjön del 4: Krigsdagboken

Så jag tror att den här upplevelsen när Hansa hittades var ganska omvälvande.
Jag tror att det var både att det fanns en skönt att få ett svar, att hon här ligger hon, men också att det rev upp ganska mycket för de efterlevande.
Och vad var det som revs upp, tänker du?
Jag vill tro att det blev en ny sorgebröbetning på ett visst sätt.
Samtidigt som besättningen på Altair hittar Hansas vrak är det stora förändringar på gång i omvärlden.
Kalla kriget är på väg att ta slut och snart kommer tidigare landsgränser att litas om.
Året efter fyndet på botten faller Berlimuren och Tyskland återfrenas.
Och på nyårsafton 1991 faller Sovjetunionen och Tyskland skapas.
Amerikanska TV-kanalen ABC rapporterar.
The tricolor banner of the Russian Republic now flies over the Kremlin.
And from the White House President Bush salutes the man who presided over the end of the Soviet Union.
Händelser som också kommer påverka frågan om vem och varför Hansa attackerades.
Och då öppnas också arkiven för att de ville göra upp med sitt förflutna.
De vill liksom avsluta det Sovjet har gjort fel tycker då Ryssland.
Men nu måste vi reda ut det här.
Nu öppnas en helt ny möjlighet för journalister och forskare att kontakta krigsarkiv med dokument som i stort sett varit hemliga sedan andra världskriget.
En av dem som ser den chansen är den gottländska journalisten Jörgen von Schweiberg.
Jag vet inte riktigt när och hur han kom i kontakt med Hansen
men det verkar ha legat honom väldigt varmt om hjärta.
För redan på 60-talet så börjar han, påbörjar han en bok om Hansa katastrofen.
Han har gjort ett oerhört gediget arbete när det gäller Hansa och Hansas historia.
Han gjorde de här väldigt tidigt intervjuer med de två överlevande självklart
men framför allt pratade med anhöriga.
Han krattade man ner sedan kan man säga.
Men boken ska dröja.
Andra böcker tar fokus från von Schweibergs planer.
På 70-talet kom den första boken om Hansa katastrofen
som driver Rovers teori om att U-boten K51 hade torpederat Hansa.
Men framför 80-talet börjar planerna på en bok att ta form igen.
Von Schweiberg är verksam i kretsen kring den expedition
som han hittat Hansa på Östersjöns botten
och här kommer han i kontakt med radiojournalisten Roger Bengtsson
som han skriver boken med.
Och det är nu de måste ta hjälp av ryska agenter
för att få ut känsligt material från det ryska krigsarkivet.
Det närmar sig deadline för boken
och Jörgen von Schweiberg har fått en kontakt med en rysk krigshistoriker
som ger honom tipset att ringa till det ryska krigsarkivet.
Och så svarar medarbetare till chefen
och lyssnade artigt på frågan och sa

kom igen om en vecka.

Jörgen ringde en vecka senare
det var onsdag klockan tre på eftermiddagen
och det här blev rutin under ett antal veckor
återkom om en vecka.

Detta är Roger Bengtsson som berättar
i SVT som innehåller television
för Anne Weise år 204.

Författarnas ihärdiga påstötningar får nu resultat.
Och så inträffade följsten sensationella och oväntade
att medarbetare berättar att det var L21.

Rovers teori om att det var U-båten K51
som i hanslands barnemann förintas nu på några sekunder.
Uppgiften om en annan U-båt omkullkastar det fasit
som varit sanningen sedan 60-talet.

Men författarna kan inte lita på uppgifterna
om det inte finns dokument som kan bevisa
och styrka påståendet.

Och det som nu sker,
liknande Roger Bengtsson,
som något som bara utspelar sig i fantasin
som i agentromanerna ungefär.

Via ryska kontakter skickar författarna ut en rysk agent
som stämmer träff med en rysk militär
i Moskvas tunnelbana.

Agenten har en bund med dolla sedlar med sig.

Sedlar, dokument, byterägare
och vi har alltså inte mutat någon.

Vi har inte köpt nånting svart.

Vi har betalt en kopieringsavgift, kan vi väl kalla det för?

Det var en period där ganska mycket dokument började florera.

Och jag tror att helt enkelt det var någon
som var väldigt snabb på krigsarkivet
och måste ha att se möjligheten
att här kan man få lite extra pengar i fickan.

Vi fick tillbaka någonting ovärderligt för bevis för in.

Ja, det är ju logboken och dagboken
och hela händelser för loppet i detaljer.

Det som författarna nu har i sin hand
är den ryska urbåten L21s hela logg
och krigstagbok det datum de sänkte Hansa.

Ännu en gång hamnar Hansa på nyhetsplats.

Båtan löst passagerar fortuget Hansa
sänktes av sovietisk urbåten 1944

då 84 människor omkom.

Katastrofen har genom åren varit en av de olösta frågor som kastat skugga över relationerna mellan Sverige och sovjet.

Men nu får vi alltså förklaringen.

Två svenska journalister har greffat fram dokumenten som visar vad som hände minut för minut.

Ännu en gång ändrats alltså historien om Hansa.

Så hur gick torpederingen till?

Du lyssnar just nu på en nodiodokumentär.

Visste du att vi också har hundratals andra dokumentärtitlar som tar dig närmare verkligheten?

Här är några smakprov.

Han såg en människorkrupp som hängde på ett konstligt sätt från trappan och ner i köket.

De för insikte att de personerna de en gång älskat har varit stasi-spioner.

FBI och Homeland Security

kämpa med utredningen mot Are Evil.

Och spåren har nu lätt om vidare till Ryssland.

Du kan upptäcka ett helt bibliotek av dokumentära berättelser att lyssna på hela sommaren i vår appnodio.

Med koden Sommar lyssnar du som en ny användare i åtta veckor för bara 69 kronor.

Alltså tusentals minuter av dokumentärt berättande för bara 69 kronor.

Ladda ner appen Nodio där appar finns och använd koden Sommar.

Streama briljanta brittiska serier på Britbox.

Upptäcka en värld av brittiska serier så som Stonehouse, A Spy Among Friends och nya exklusiva Before We Die, säsong 2.

You have to get out now.

They found us.

Prova kostnad fritt i 7 dagar på Britbox.com och därefter 89 kronor i månaden om du inte väljer att avsluta.

Vilkor gäller.

Britbox.

Onekligen briljant brittisk TV.

Allt samlat på ett ställe.

Testa någon av våra glacia sommarnyheter som chokladrömen McFlurry Cookies & Cream eller Sunday med Strösser för endast 25 kronor

bara på McDonalds.

Till, nu när vi har alla korten på bordet
låt oss gå tillbaka till den så kallade Mellanfreden

så kallas den fred som tillfälligt slöts
mellan Finland och Sovjetunionen.

Detta sker i september 1944
alltså månader innan förlisningen.

Tidigare var Sovjetts urbåtar
instängda i finska viken
på grund av en minnsberg och stora urbåtsnät.

Men i och med freden har spärran tagits bort
och cirka 30-40 urbåtar opererar i östersjön
med cirka 10 urbåtar ute i taget.

Den ryska urbåten L21
är på väg hem till basen i Åbo.

Den har varit ute på en så kallad höstkampanj
och lagt ut minn och ruta för den pålska kusten
vid Stolpe Bank.

L21 är en modern urbåt
med den respekterade kaptenen Mogleewski
vid bordet.

Men kampanjen har inte gått något bra.

Så när man håller på
med det här minn läggningssupdraget
så blir den lite fadäs.

Mina nummer 18 lägger ut 18 mina
men den 18 fastnar i min röret
som är i akten på urbåten och sitter fast.

Så helt plötsligt har de en mina i det här röret
och de får inte loss den.

De har haft en röret
och de får inte loss den.

Och de har haft lite otur innan
och tror att de har fel på ett av
horizontalråden som de kan inte riktigt
styras om de vill.

Och de beslutar då
kontakta marinledningen i Kronstadt
och beslutar att
nej men vi går tillbaka till basen istället.

Så de går ju faktiskt hem
två veckor i förtid
och går tillbaka vägen
väster om Gotland

för att gå tillbaka till Åbo.
Men det är inte bara min utläggning
som ingår i L21s uppdrag.
Man har också åter om att sänka
fentliga fartyg och transporter.
I höjd med Karlsö utanför
Gotlands västra kustremsa
går urbåten L21 upp i ytläge
för att ventilera
och för att ladda batterierna.
Klockan 4 på morgonen,
24 november 1944
upptäcker de ett fartyg
som går i sydgående riktning
mot Visby.
Och vad som händer
de här närmaste två timmarna
det kommer vi aldrig riktigt
få veta vad det finns för tankar
kring den här operationen
som sen följer.
Men vi vet att
ungefär vid fyra tider
upptäcker de ett fartyg
som är fullt upplyst.
De börjar förfölja
det här fartyget som de då ser
att det är en transport.
Och efter två timmar så
beslutar de sig helt enkelt
för att sänka transporter.
2 minuter i 6
laddar man tre torpeder på L21.
Klockan 6 ger man eld.
Efter 1 minut och 20 sekunder
så hör de en explosion.
Sannolikt så blir det ett djubelig på urbåten
för det här är någonting som alla märker.
Sådana här jord hörs ju.
Sen sprider sig nyheterna
men vi har träffat.
Och sen beskriver
loggboken hur
den här fartyget som de har

framför sig börjar sjunka
efter 1 minut ungefär.
Och de hör också
hur fartyget bryts sönder
och försvinner från nytta.
I det förra avsnittet av den här serien
berättade vi om att Hansas
radiour stannade på 05.57.58
vid torpederingen.
Alltså cirka 2 minuter
före noteringen i L21's
krigstagbok.
Med all sannolikhet beror detta på
att urbåtens och Hansas klocka
helt enkelt gick olika.
I krigstagboken som författarna
Bengtsson om von Schweiberg
har fått ut från ryska krigsarkivet
finns också en anteckning
om varför Hansa sänktes.
Det står
Sverige försåg Tyskland
med råvaror under andra världskriget.
Stormängd strategiska råvaror
och färdigt krigsmaterial
de fraktades på svenska
och tyska fartyg.
Svenska transportfartygen
Luleå och Lilje Valk
följdes liksom Hansa av e-skorter
och därför tillfogade vi slag mot
dem i deras egenskap av fiende
fartyg.
Någon har skrivit in
de vet inte när
om det här i senare tid
om det är så sent om 90-tal.
De har skrivit in en liten bratsklapp
om varför Hansa sänktes
för det står ju inte i logboken.
I logboken står det ju bara att det är ett transportfartyg
som de har sänkt.
Men då är det någon
sannolikt på krigsarkivet

som har skrivit in en motiv
och det är då motivet att
Sverige försåg Tyskland
med all råvaror.
Framför allt var det ju järnmalm
men det kunde vara kulager och
annat material också.
Och då skriver de det här
att det var därför vi sänkte Hansa.
Och de skriver ju också att Hansa hade e-skort
och det är en av orsakerna
till att Hansa
förloffer för den här L-kväll.
Men trots förklaringen
i anslutning till L-kvälls dagbok
så tror inte Jacob Ringbom att detta
är förklaringen till motivet.
När det gäller
mångolevskis motiv så är
det svårt att
utredna exakt såklart
varför han gör det här.
Hansa hade neutralitetsbeteckningar.
Hon var fullt upplyst.
Problemet är dock
och det här problemet
har vi en jättemånga
sovetiska ubåtars krigsdagböcker.
Det är att väldigt, väldigt många
avfyra torpeder mot mål
som de sedan kan identifiera
som svenska.
Under torpederingen befann sig
ubåten nästan 1.500 meter
från Hansa.
Det är mörkt,
sjön i gruppi.
Förmodligen såg han sig inte
mångolevsk i den svenska flaggan på Hansa.
Jag tror inte de hade en aning
om vad de
torpederade.
Mer än att de förstod självklart
att det var ett fartyg.

Jag tror att det fanns en liten...
Det finns ett litet mått av chansning
här att de tänker
att vi skjuter först och frågar sen.
Däremot är jag 100 % säker på
att hade mångolevskit förstått
att det här var ett passagerat fartyg
eller lämnat den där ubåten.
Att sänka ett passagerat fartyg
är ju ingenting
någon kapten kan vara stolt över utan...
Det här måste ha varit
någon sorts hastverk
där de inte riktigt hade
100 % identifiering av
målet helt enkelt.
Sannolikt får besättningen på L21
reda på ganska snart att det är
Hansa de har skjutit på.
Det här var absolut ingenting
de kunde vara stolt över.
Och sannolikt är det också anledningen
att L21-slägbok
var hemlig så pass länge.
För det här var ingenting
han kunde liksom...
Jag tror att han fick ganska mycket skit
för den här sänkningen sannolikt.
Samtidigt som de säkert
klappade på aktien och sa
att det var ett misstag.
Det är sånt som händer.
Och så är det ju någonstans.
Vi måste komma ihåg, det är krig
de gjorde chansningar.
Men att det här skulle vara en
medvetenhandling
att han siktade in sig på ett
svenspassagefartyg
är fullkomligt osannolikt.
Fartyget är hittat
på havets botten.
Det finns bevis på
vem som sköt Hansa.

Men frågan är fortfarande varför?
Det är 100 % i motivet
till varför Hansa sänktes.
Det är svaret bär bara
Måglevsk på.
Och det är svaret Vila idag
i en kyrkogård i Sankt Petersburg.
Och ytterligare ett mysterium kvarstår.
Vem var det som lysst upp
Hansa den här tidiga novembermorgen?
Kan det ha varit ubåten L21?
En av de överlevarna
som klammades fast på flotten
var ju Armecaptén Arne Molin.
I flera intervjuer
säger han att han tror
att det var en ubåt som lysst upp havet
som ville kontrollera att den träffat Hansa.
Så här säger Arne Molin
i SVT's dokumentär från 1988.
Men det var den torpederande
båten som ville kolla träffresultatet.
Ni var alltså borda två
övertygade om då att det här är en torped?
Ja, absolut.
Det har varit hela tiden.
Och att det var den båten som vi såg
som hade skickat av den där torped.
Och som ville han kolla
träffresultatet.
Merk väl hur man i dokumentären
säger att de båda två
trodde att det var en ubåt
som lysste Hansa.
Den andra Arne som överlevde
Arne Thuresson
uttalade sig få gånger i media.
Det var Arne Molin som genom åren
berättade om kampen på flotten.
Men illet Arne Thuresson sån Ulf Thuresson
trodde Arne Thuresson ända
fram till sin död
att det inte var en ubåt
som lysste mot männen på flotten.

Alltså tvärtemot Arne Molins uppfattning.
Fattade det som att det var en tyst överenskommelse
de två emellan.

Vi behöver inte prata om Hjälp kryssare 4
för vi har helt olika åsikter.

Molin menade på att det var ubåten
som lysste på Hansa
den här natten och

Thuresson menade på att det var
Hjälp kryssare 4.

Hjälp kryssare 4.

Alltså det är fartyg som avgick
en timme senare från Uneshamn
och som gick bakom Hansa natten
hon förliste.

Men hur kunde de ha haft så olika
åsikter om det här?

Det här får man ju spekulera
för det finns ju inget hundra procent i svar
men jag tror att vi måste titta på
de här två männen bakgrunden.

Thuresson är ju sköman
han vet precis hur en strålkastare
ser ut på ett fartyg.

Molin däremot
kommer från
vad ska jag säga, en militärens man
och

att blanda in
en hjälp kryssare
i den här händelsen.

Det var svårt för honom att komma runt den här
saken att det skulle kunna ha funnits
ett svenskt marint fartyg i närheten
som inte
kom till platsen.

Och att det skulle kunna röra sig om U-Båt L21
som lysst upp Hansa

i uteslutet, menade Jacob Ringbom.

Den här strålkastaren satt mot monterad
i alla fall inte på U-Båten.

Det här är inte U-Båten som
har lysst på Hansa.

Och där har jag fått svar ifrån

en rysk krigshistoriker
som han har gått igenom
L21s logbok och han säger
men om de skulle satt upp en
strålkastare skulle han notera att det
är nummer ett och nummer två.
I en sån här, i en sån här anfall
då vill man inte ha en monterad
strålkastare på U-Båten
för att man vill dyka så fort som möjligt.
De här strålkastarna
var man tvungen att ta ner och flytta upp
varje gång man skulle lysa med dem.
Det är ingenting man vill ha monterat
när du ska dyka utan
de var tvungen att montera den.
Det tar sig runnliga tid att
montera upp och montera ner.
Så han förklarar tydligt att nej men de
nöddyker ju jättetätt in på
den här händelsen.
Och de dyker ju för att det kommer ett
annat fartyg.
I maj 1992
styrman Arne Thuresson dog flera år
tidigare i mars 1980.
Då fick aldrig höra historien om
när dokumenten bytte ägare
i Moskvas tunnelbana
och då krigsdagboken från U-Båten
L21 hittades.
Så fortfarande kvarstå mysteriet
Vem lysste på Hansa?
Om det var hjälpkryssare fyra
varför sa de då inget
när de kom in till Visby?
I nästa avsnitt
av ljuset på Östersjön
Till slut så ringde
i alla fall upp
sonen till en av utkikarna
som aldrig kom till förhör för hör
Och
jag ställde samma fråga

[Transcript] Naudio Dox / Ljuset på Östersjön del 4: Krigsdagboken

och förväntade mig också samma svar
men Hans svarade inte
som de andra.
De var ju väldigt nära Hansa
när de sjunk.
Shit vad är som har hänt här igen då?
Nu ska ni liksom
limma efter att det så jobbar
mig igen
för att jag gör så
mig igen.
Så här års får jag som köksbord komma ut i det gröna och vara med på grillmiddagarna.
Idag blev det kycklingsbett i olika marinader.
Chili och ingen fara, paprika och orter och jalapeno och vitlök.
Ja, de är färdigmarinerade förstås.
Lönneberga, värt att samlas kring.
Gillar du?
Flytta på det!
Har du? Flytta på det!
Eller föredrar du?
Vi är nu framme vid Ålanda. Terminal 5.
Ha en fortsatt trevlig resa.
Snabbaste vägen till flygplatsen.
En av många anledningar att hoppa på tåget.
Välkommen till Ålanda Express.